

DE ONTDEKKING VAN DE HEMEL

Harry Mulisch
De ontdekking
van de hemel

Roman

2009
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 1992 Harry Mulisch Amsterdam

- Eerste druk oktober 1992
1ste tot en met 24ste duizendtal
- Tweede druk oktober 1992
25ste tot en met 34ste duizendtal
- Derde druk november 1992
35ste tot en met 46ste duizendtal
- Vierde druk december 1992
47ste tot en met 66ste duizendtal
- Vijfde druk april 1993
67ste tot en met 75ste duizendtal
- Zesde druk november 1993
76ste tot en met 85ste duizendtal
- Zevende druk september 1994
86ste tot en met 99ste duizendtal
- Achtste druk april 1995
100ste tot en met 102de duizendtal
- Negende druk april 1995
103de tot en met 110de duizendtal
- Tiende druk augustus 1995
111de tot en met 116de duizendtal
- Elfde druk november 1995
117de tot en met 125ste duizendtal
- Twaalfde druk maart 1996
126ste tot en met 139ste duizendtal
- Dertiende druk december 1996
140ste tot en met 144ste duizendtal
- Veertiende druk januari 1997
145ste tot en met 149ste duizendtal
- Vijftiende druk (paperback) februari 1997
150ste tot en met 199ste duizendtal
- Zestiende druk augustus 1997
200ste tot en met 202de duizendtal
- Zeventiende druk (paperback) augustus 1997
203de tot en met 228ste duizendtal
- Achttiende druk (paperback) oktober 1997
229ste tot en met 239ste duizendtal
- Negentiende druk (in *De Romans*) oktober 1997
240ste tot en met 241ste duizendtal
- Twintigste druk (gebonden) januari 1998
242ste tot en met 252ste duizendtal
- Eenentwintigste druk (gebonden) maart 1998
253ste tot en met 263ste duizendtal
- Tweëntwintigste druk (gebonden) juni 1998
264ste tot en met 273ste duizendtal
- Drieëntwintigste druk (gebonden) november 1998
274ste tot en met 283ste duizendtal
- Vierentwintigste druk (gebonden) maart 1999
284ste tot en met 293ste duizendtal
- Vijfentwintigste druk (gebonden) juli 1999
294ste tot en met 306de duizendtal
- Zesentwintigste druk (gebonden) juli 1999
307de tot en met 309de duizendtal
- Zevenentwintigste druk (gebonden) februari 2000
310de tot en met 364ste duizendtal
- Achtentwintigste druk (gebonden) juni 2000
365ste tot en met 384ste duizendtal
- Negentwintigste druk (gebonden) november 2000
385ste tot en met 404de duizendtal
- Dertigste druk (gebonden) mei 2001
405de tot en met 414de duizendtal
- Eenendertigste druk (paperback) september 2001
415de tot en met 464ste duizendtal
- Tweëndertigste druk (paperback) november 2001
465ste tot en met 489ste duizendtal
- Drieëndertigste druk (paperback) december 2001
490ste tot en met 499ste duizendtal
- Vierendertigste druk (paperback) december 2001
500ste tot en met 514de duizendtal
- Vijfendertigste druk (paperback) januari 2002
515de tot en met 539ste duizendtal
- Zesendertigste druk (paperback) februari 2002
540ste tot en met 564ste duizendtal
- Zevenendertigste druk (paperback) juni 2002
565ste tot en met 574ste duizendtal
- Achtendertigste druk (gebonden) juli 2002
575ste tot en met 595ste duizendtal
- Negenendertigste druk oktober 2004
596ste tot en met 604de duizendtal
- Veertigste druk februari 2006
605de tot en met 614de duizendtal
- Eenenveertigste druk maart 2007
615de tot en met 627ste duizendtal
- Tweeënveertigste druk maart 2008
628ste tot en met 647ste duizendtal
- Drieënveertigste druk (e-book)
- Vierenveertigste druk (gebonden) november 2009
648ste tot en met 653ste duizendtal

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie Corbis

Foto auteur Klaas Koppe

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Clausen & Bosse, Leck

ISBN 978 90 234 5593 6

NUR 301

www.debezigebij.nlwww.mulisch.nl

EERSTE DEEL

Het begin van het begin

Proloog

– Ogenblik!

– *Wat is er?*

– Opdracht volbracht. De zaak is rond.

– *Welke zaak?*

– Ja, neemt u mij niet kwalijk. Het allerbelangrijkste. De hoofdzaak.

– *De hoofdzaak? Waar heb je het over?*

– Over het testimonium.

– *Ach, natuurlijk! Lieve hemel, het is toch verschrikkelijk. Onafgebroken wijd je je aan de wezenlijke dingen, al je vermogens geef je er aan, – en dan komt het moment, dat je ze eenvoudig vergeet, of dat je ze even in een handomdraai afhandelt.*

– Misschien moest u langzamerhand eens wat meer delegeren.

– *Misschien moest jij je plaats ook dan weten, wanneer je confidenties te horen krijgt. Meer delegeren! Je schijnt nog niet te weten wat ons boven het hoofd hangt. Waarom denk je dat dit project op stapel is gezet? Vertel, hoe lang ben je met dit dossier bezig geweest?*

– Ruim zeventig jaar mensentijd.

– *Laat maar horen.*

– Waar zal ik beginnen?

– *Dat weet je zelf het beste. Eerst in het kort maar iets over het voorspel.*

– Ik heb zelden zo'n gecompliceerd programma onder handen gehad. Goddank laten wij de gebeurtenissen over het alge-

EERSTE DEEL

meen op hun beloop, en bij vroegere opgaven had ik veel meer tijd tot mijn beschikking. Maar omdat de affaire om een of andere reden voor het eind van het millennium de wereld uit moest zijn, beschikte ik nu over ten hoogste vier generaties om aan te landen bij iemand, die de opdracht kon uitvoeren. Met een min of meer normale gang van zaken was er absoluut niet uit te komen op zo'n korte termijn. De opdracht konden we in beginsel natuurlijk aan elke willekeurige Vonk geven, maar dat zou zinloos zijn geweest. Het probleem was, dat hij, wilde hij werkelijk onze afgezant zijn, zich die opdracht ook nog moest kunnen herinneren als hij zich eenmaal in de geest en het vlees zou bevinden. Dat wil zeggen, hij moest op dat buitensporige idee kunnen komen, en bovendien moest hij de wil en de moed hebben, het uit te voeren. Ik zeg 'hij', want voor een 'zij' leek het mij niets. Onder de oneindige menselijke mogelijkheden, waarover wij hier beschikken, bevond zich natuurlijk een Vonk die aan die voorwaarden voldeed, maar hoe kregen we hem op aarde? Eerst moesten wij dus die ene DNA-sequentie vaststellen waarmee hij zich kon manifesteren. Ik hoef u niet te vertellen, dat de opgerolde dubbelspiraal DNA met de informatie voor een mens, die hermetische caduceus die in de kern van elk van zijn honderdduizend miljard cellen zit, niet meer dan een honderdduizendste gram weegt, maar dat zij, uitgerold, ongeveer even lang is als de mens zelf: het aantal mogelijke volgorden op moleculair niveau is dus een onverdragelijk getal. Geschreven in de drie-letterwoorden van het vier-letteralfabet wordt een mens bepaald door een genetisch verhaal, waarmee het equivalent van vijfhonderd bijbels gevuld kan worden. Daar zijn de mensen zelf intussen ook achter gekomen.

– Zo is het. Zij hebben ons diepzinnigste concept ontsluitend, namelijk dat leven uiteindelijk lezen is. Zij zijn zelf het Boek der boeken. In hun jaar 1869 ontdekten die verdraaide wezens het DNA in de celkern, en wij maakten onszelf toen wijs dat dat wei-

PROLOOG

nig te betekenen had, want dat ze nooit de ingeving zouden krijgen dat dat zuur een code behelsde, en dat ze die in elk geval nooit zouden kunnen breken, – maar honderd mensenjaar later hadden ze het genetische geheimschrift tot in de finesses ontcijferd. Met diezelfde code hebben wij ze veel te slim gemaakt.

– Maar honderd mensenjaar later had ook ik de zaak voor elkaar. Om te beginnen slaagden wij er in, de geheime naam van onze man op te schrijven, – maar dat was nog niets, vergeleken met wat ons vervolgens te doen stond. We moesten immers ook de overgrootouders, de grootouders en de ouders vinden die de gewenste combinatie binnen zo'n vijftig jaar konden produceren. In zijn ondoorgroendelijke wijsheid, die ook hemzelf wel eens zal bevreemden, heeft de Chef het nu eenmaal zo ingericht, dat wij in ons Oneindige Licht een Vonk hebben voor elke mogelijke combinatie van een zaadcel en een eicel. Bij iedere zaadlozing werpt een man driehonderd miljoen spermatozoa uit: ten opzichte van één vrouwelijke eicel is dat al een even groot aantal mogelijke mensen, waaraan dus even veel Vonken beantwoorden. Maar er is ook een Vonk vereist voor elke combinatie van elk spermatozoön uit elke lozing van elke man uit heden, verleden en toekomst met elke eicel van elke vrouw in heden, verleden en toekomst. Dat was nodig omdat ook hier niemand kon weten, wanneer de mens iets zou uitvinden dat zijn leven met honderden of duizenden jaren zou verlengen. Er is dus ook een Vonk voor één bepaald spermatozoön uit één bepaalde zaadlozing van Julius Caesar, die met één bepaalde eicel van Marilyn Monroe had kunnen versmelten. En elk spermatozoön in de ontelbare zaadlozingen van de mogelijke zoon uit die mesalliance had zich vervolgens kunnen verbinden met elke eicel van de ontelbaar mogelijke dochters van John F. Kennedy en Cleopatra, of die van een willekeurige steenhouwer onder Cheops met die van een toiletjuffrouw van over tienduizend jaar, – en al die mogelijkheden en hun nakomelingen hadden zich weer kunnen verbinden

EERSTE DEEL

met alle andere mogelijkheden en hun mogelijke nakomelingen in ruimte en tijd, en zo voort en zo verder zonder einde. Zo zijn er naast de Vonken voor de combinaties van alle spermatozoa – die eeuw in eeuw uit onafgebroken met duizenden liters worden uitgestoten – met alle eicellen uit alle tijden ook nog die van de alternatieve, zich hyperoneindig vervorkende en vertakkende generaties van wat had kunnen zijn: ziedaar de Logos Spermatikos – het Absoluut Oneindig Licht!

– *Mag ik vragen of je mij dit allemaal vertelt om mij iets te leren?*

– Heilig, heilig, nog eens heilig! Ik spreek omdat ik nog steeds sprakeloos ben bij de gedachte aan ons Licht.

– *Dat siert je. Vermoedelijk wil je zeggen dat het veel is.*

– Ja, zo kun je het ook formuleren.

– *Maar het is je dus gelukt.*

– Vraag alleen niet, hoe. Het decoderen van het genoom, de volledige, geheime naam van een mens, is voor de mensen zelf nu alleen nog een kwestie van geld, een dollar per nucleotide om precies te zijn, dus van drie miljard dollar, en overal op aarde wordt aan dat project gewerkt. Met hun biotechnologie zullen zij de genetische essentie van een bepaalde eicel en van zo'n bepaalde celkern met een staart binnen afzienbare tijd veel sneller en eenvoudiger kunnen fabriceren dan wij die kunnen selecteren met onze romantische, rijkelijk ouderwetse fokkerij, – maar het moest zo nodig vóór het jaar tweeduizend.

– *Precies. En zou ook dat er misschien iets mee te maken kunnen hebben? Gaat je nu misschien een licht op? Ook wij hebben pas zo'n vijftienzeventig mensenjaar geleden tot ons afgrijzen ontdekt, hoe snel de technische vaardigheden daar beneden toenamen en wat de mensen er mee zouden gaan doen, – niet alleen op biotechnologisch gebied, maar op alle andere gebieden ook. Binnen afzienbare tijd is er alleen nog een sterfhuisconstructie over van onze organisatie, waarna de hemel ten slotte als een boek zal worden toegerold. Vertel op, hoe heb je het voor elkaar gekregen?*

PROLOOG

*

– Ondanks alle problemen zag ik zeventig mensenjaar geleden opeens een mogelijkheid, de gewenste Vonk niet in vier maar al in drie generaties in de geest en het vlees te krijgen.

– *Kijk eens aan. Je creatieve gave is nog groter dan ik dacht.*

– Alleen, zonder kleerscheuren zou het niet gaan. Ik moest er iets verschrikkelijks voor gebruiken.

– *Namelijk?*

– De Eerste Wereldoorlog.

– *Ja, dat is een aspect van dezelfde zaak. Onze ongerustheid over de technologische wending, die de mensengeschiedenis meer en meer nam, werd door die zinloze slachting definitief bevestigd.*

– Ik heb er dus nog een zin aan weten te geven. Als volgt. Van de noodzakelijke sequentie aminozuren terugrekenend naar een mogelijke grootvader van vaderskant, kwamen mijn 301655722 employés op mijn aanwijzingen uit bij een oostenrijker, een zekere Wolfgang Delius, zonder speciale bedoelingen geboren in 1892. De grootmoeder van vaderskant bleek uitsluitend een zekere Eva Weiß te kunnen zijn, ook zonder speciale bedoelingen geboren, maar pas in 1908, in Brussel.

– *«Weiß» klinkt niet erg vlaams. Moet het niet «De Witte» zijn?*

– Haar ouders waren duitstalige joden uit Frankfurt en Wenen. Een diamantairsfamilie.

– *Vroom?*

– Totaal agnostisch. Die lachten om ons.

– *Hm.*

– Geloof is ook niet zo eenvoudig voor mensen, daar kunnen wij ons nauwelijks een voorstelling van maken. Voor ons bestaat geen geloof, alleen weten.

– *Ja ja, ik kan wel merken dat jij aan de uiterste rand van het Licht opereert. Misschien moet jij je een beetje hoeden voor al te veel begrip. Ga nu maar verder.*

– In april 1914 kreeg ik uw aanwijzing, en al in juni sprong in

EERSTE DEEL

Sarajevo een student naar voren, een zekere Gabriël Princip, en schoot de oostenrijkse aartshertog neer. Bij het horen van die voornaam en die achternaam zult u enige binnenpret niet kunnen onderdrukken. Hij was een aanhanger van Nietzsche, de huiveringwekkendste van alle gasten.

– *Ook de naam «Nietzsche» lijkt mij niet zonder bijbetekenis. Nitschewo. Dat was die nihilist die destijds het praatje rondstrooide, dat de Chef dood was. Enfin, hij was niet ver van de waarheid af, – maar dat de baas niet dood kan gaan, is nu juist de afschuwelijkste inperking van zijn almacht. Hij bestaat bij de gratie van de paradox, maar bij diezelfde gratie moet hij eeuwig bestaan, eeuwig sterven.*

– Binnen een paar maanden was de slachting in volle gang. Ik kon dat spektakel niet alleen gebruiken om Wolfgang Delius en Eva Weiß met elkaar in contact te brengen, maar ook in verband met de volgende generatie, waaraan nederlanders te pas moesten komen.

– *Nederlanders? Raken we zo niet erg ver van huis?*

– Het was de enige manier. De duitse en oostenrijkse generale staven haalden het oude plan-Schlieffen uit de kast, dat voorzag in de schending van de nederlandse en de belgische neutraliteit, om zo met een omtrekkende beweging Frankrijk te kunnen binnenvallen. Maar voor mijn project was de nederlandse neutraliteit even essentieel als de schending van de belgische, en via delicate inblazingen in het brein van Moltke heb ik voor elkaar gekregen, dat het plan alleen wat België betreft werd uitgevoerd.

– *Mijn geheugen voor mensenzaken is langzamerhand een zeef. Moltke?*

– Generaal-veldmaarschalk von Moltke, de duitse opperbevelhebber. Wolfgang Delius, – of, zoals hij naar de gewoonte in zijn contreien zelf placht te zeggen: Delius Wolfgang, – die juist een titel aan een weense handelsacademie had behaald, werd beroepsmilitair en hij vocht aan het italiaanse, het russische en

PROLOOG

het franse front. In Brussel werd hij ingekwartierd bij de familie Weiß, waar zijn toekomstige vrouw nog met een pop op de grond zat. Met die pop oefende zij als het ware al. Delius was een knappe jonge officier van de bereden artillerie, hooggedecoreerd en met zilveren sporen aan zijn laarzen, maar met iets buitengewoon sombers in zijn oogopslag, dat iedereen toeschreef aan zijn oorlogservaringen en dat daar ook wel iets mee te maken had, maar niet alles. Er zat een nog diepere, oorspronkelijke somberheid in hem. In zijn ransel, zoals dat heet, had hij Stirners *Der Einzige und sein Eigentum*. Weiß, al lang blij dat hij weer te midden van land- en taalgenoten was, reed intussen met de militaire gouverneur in een open auto over de Boulevard Anspach, en dat ontging de brusselaars niet. De oorlog had zijn dienst gedaan, en toen Duitsland en Oostenrijk capituleerden, kwam Weiß, volgens mijn plan, in ernstige moeilijkheden. De dag na de wapenstilstand werden al zijn bezittingen geconfisqueerd, en om aan arrestatie te ontkomen moest hij hals over kop vluchten met zijn gezin. Naar Nederland dus, waar ik ze hebben moest, want er was geen andere mogelijkheid. Inmiddels trok Delius, te paard aan het hoofd van zijn afdeling, richting Duitsland.

– *Maar zij kenden elkaar nu.*

– De basis was gelegd. Terug in een koud, hongerend Wenen, kwam Delius aan de slag als leraar handelsrekenen aan een particuliere school voor jongedames, maar hij bleef in briefwisseling met Weiß. Die ging het in Amsterdam al snel weer voor de wind. In het begin van de jaren twintig liet hij zijn jongere vriend overkomen en gaf hem een voorlopige baan als boekhouder bij zijn diamantfirma. Met steun van Weiß richtte Delius niet veel later zelf een onderneming op, voor handelsbemiddelingen met Duitsland en Oostenrijk. Binnen een paar jaar groeide het uit tot een niet onaanzienlijk kantoor, hij liet zich naturaliseren, en in 1926 trouwde Wolfgang Delius met Eva Weiß, de zestien jaar jongere dochter van zijn weldoener.

EERSTE DEEL

Dat kind was toen achttien en meteen het jaar daarop kreeg zij een baby, – maar ten gevolge van een schrijffout op mijn afdeling stierf dat engelachtige jongetje al na twee weken de wiegedood. Het werd een afschuwelijk huwelijk, het spijt mij dat ik het zeggen moet. Het doordrong mij weer eens van ons eigen voorrecht, man noch vrouw te zijn. Maar het was noodzakelijk voor hun tweede zoon, die in 1933 werd geboren en die ik nodig had als vader van onze man op aarde.

– *Waarom was dat huwelijk afschuwelijk?*

– Zonder uw instructie had het nooit plaats mogen vinden. Iedereen op aarde trouwt altijd de verkeerde, dat is bekend, maar zelden hebben twee mensen slechter bij elkaar gepast dan deze. Op een of andere manier moeten de jonge vrouw en haar veel oudere man elkaar onherstelbaar gekwetst hebben – niet zo zeer door iets bepaalds te zeggen of te doen of na te laten, maar door wie zij waren. Uiteindelijk zijn zij getrouwd omdat wij dat wilden, maar zelf hadden zij daar natuurlijk geen weet van. Voor haar werd de doorslag misschien juist gegeven door die interessante, duistere achtergrond in de blik van zijn helblauwe ogen, die zich ten slotte tegen haar zou keren; voor hem juist door dat vrije in haar, dat hij ten slotte niet verdragen kon. Haar geest was tien keer zo licht en zo snel als de zijne. Die van hem was zwaar en verwrongen als een ankertouw in een sloopschroef – zoals die van bijna alle oostenrijkers sinds 1918, stikkend van haat en zelfhaat in de sadosachermasochterte van hun aan stukken gereten Dubbelmonarchie, die, dank zij de razernij van een andere oostenrijker, een paar jaar later helemaal niet meer zou bestaan. 's Avonds wilde zij uitgaan, maar hij verdiepte zich liever in Max Stirner. Terwijl zij met haar joodse vrienden en vriendinnen van haar eigen leeftijd pret maakte in de stad, las de germaan met een monocle in zijn oog over het individu als de Enige, en over zijn eigendom: de wereld. Volgens Stirner hoefde niemand zich iets te laten voorschrijven door wie of wat dan ook: het unieke ego was soeve-

PROLOOG

rein, tot en met de misdaad. Als zij 's nachts thuiskwam, vond zij hem soms schreeuwend in zijn slaap, vechtend tegen de Italianen, met zijn kussen. Misschien had zij er iets aan kunnen doen, eer het fataal werd, maar dat deed zij niet. Misschien omdat zij daar te jong voor was; misschien ook, omdat zij uiteindelijk nog veel meer een *Einzige* was dan hij. In 1939 verliet Eva haar Wolfgang, met medeneming van haar zesjarige zoon.

*

– *Mooi zo. En nu over de aanstaande moeder.*

– Daar hoefde ik gelukkig niet zo omslachtig te werk te gaan. Het leverde eigenlijk nauwelijks problemen op, en al helemaal geen internationale. Het betrof hier dus Nederlanders, en bij die brave neringdoenden gaat het allemaal wat minder heftig toe. Ik ontken niet, dat dat ook komt doordat ik ze buiten de Eerste Wereldoorlog heb weten te houden; de Tweede was eigenlijk hun eerste sinds de zestiende eeuw, tegen Spanje, dat toen trouwens ook werd geregeerd door een halve Oostenrijker. Als ook de Tweede Wereldoorlog aan hun neus voorbij was gegaan, waren zij net zulke ontevreden maagden geweest als de Zwitserse dalbewoners.

– *Ik ben er niet zeker van, dat die benadering een prettige indruk op mij maakt.*

– Als u wilt, neem ik haar terug en poneer het tegenovergestelde.

– *Dat hoeft nu ook weer niet.*

– Ik moest alleen een beetje bijsturen om haar in het leven te roepen. Weer uitgaande van degene die wij uiteindelijk moesten hebben, in combinatie met het erfelijk materiaal van Delius junior, ontdekten wij als mogelijke grootvader van moederskant een *custos* van het Nederlandsch Historisch Natuur-

EERSTE DEEL

wetenschappelijk Museum in Leiden: een zekere Oswald Brons, zonder speciale bedoelingen geboren in 1921. De noodzakelijke grootmoeder van moederskant, Sophia Haken, bleek stom toevallig in de buurt te wonen, in Delft, waar zij in 1923 geboren was, ook zonder speciale bedoelingen. In verband met zijn leeftijd was Brons aan het eind van de oorlog min of meer ondergedoken in het museum; vaak sliep hij er ook, in de zaal met dat surrealistische toestel van Kamerlingh Onnes, waarmee helium vloeibaar is gemaakt, en dat precies lijkt op een gedrocht op het rechter zijpaneel van Jeroen Bosch' *Tuin der lusten*, het muzikale inferno, en ook op de bovenste figuur van Marcel Duchamps *Grote glas*.

– *Wat zeg je toch allemaal?*

– Let er maar niet op. Door al dat genetische gepruts schiet er nog steeds een spoel heen en weer in mij, als bij een weefgetouw. Eind 1944, in de laatste oorlogswinter, plachten de duitse bezetters op het station van Leiden, pal ten zuiden van het Academisch Ziekenhuis, regelmatig treinen met V2-raketten te parkeren, – in de hoop, dat dat de engelsen zou weerhouden van luchtaanvallen. Van een lanceerbasis in de omtrek werden zij op Londen afgevuurd. Maar op een decembermiddag, om twaalf uur, werd het station toch zwaar gebombardeerd; kort daarop circuleerde in Delft het valse bericht, dat het ziekenhuis in brand stond. Ofschoon verzwakt door de honger en ondanks de kou fietste Sophia onmiddellijk naar Leiden om te zien of haar beste vriendin, een collega-verpleegster, niets was overkomen. Toen zij het museum passeerde, een paar honderd meter ten zuiden van het station, kwam de tweede aanval en zij zocht dekking in een portiek. Maar omdat de engelsen onder mijn gunstige invloed bang waren het ziekenhuis te raken, regeerde het plotseling bommen om haar heen. Eén verwoestte een vleugel van het museum, waar de messing telescopen uit de achttiende en de negentiende eeuw uitgestald stonden. In de chaos van vuur, kabaal, stof, geschreeuw in het nederlands

PROLOOG

en het duits, brandweer, ambulances, politie, liep zij Oswald Brons tegen het lijf. Verdwaasd, met gescheurde kleren en overdekt met schrammen, doolde hij over de puinhopen met een kolossale lens in zijn armen, als een baby, en zij ontfermde zich over hem.

– *Kleine ingreep. Gunstige invloed. Hoeveel doden?*

– Vierenvijftig.

– *Beetje bijsturen, nietwaar?*

– Ja, hoor eens, wat wilt u nu eigenlijk? Ik heb het niet bedacht, al dat gemanipuleer, ik voer alleen uw cherubijnse wil uit. Bovendien heb ik voorkomen, dat het ziekenhuis in de as werd gelegd. Het lijkt zo makkelijk om de natuurlijke loop der dingen te beïnvloeden, maar de werkelijkheid is net water: vloeibaar en beweeglijk, maar alleen met heel veel geweld heel weinig samen te persen. Als een mens er van grote hoogte op valt, is het zo hard als de rots waar Mozes water uit sloeg.

– *Ach, onze Mozes... Daar raak je een gevoelige snaar.*

– Neemt u mij niet kwalijk.

– *Wanneer kwam hun dochter ter wereld?*

– In 1946, met de geboortegolf.

– *Wanneer leerde zij de jonge Delius kennen?*

– In mei 1967.

– *Vertel mij dan van dat moment af het hele verhaal. Liefst zonder commentaar. Doe het maar uitvoerig en gedetailleerd, zodat ik kan kiezen als ik er op mijn beurt verslag van doe.*

– Voor een goed begrip is het beter om iets eerder te beginnen.

– *Wanneer?*

– Op maandag 13 februari 1967, om twaalf uur in de avond.

– *Dus eigenlijk 14 februari.*

– Ja, de mensentijd is één grote paradox.

– *Welk jaar hebben ze daar beneden nu?*

– 1985.

– *Begin maar. Ik luister.*

1 Het familiefeest

Precies om middernacht zorgde ik voor kortsluiting. Wie door de stille haagse laan liep, diep in zijn kraag weggedoken tegen de vrieskou (maar zo iemand was er niet op dat moment), zag in het vrijstaande herenhuis opeens alle lichten doven, alsof daarbinnen een reusachtige kaars werd uitgeblazen. Voor de buurtbewoners straalde de villa een enigszins sombere glorie uit: daar woonde de legendarische minister van staat, de streng gereformeerde Hendrikus Quist. In de volle benedenkamers, waar het feest aan de gang was, werd de plotselinge duisternis en het wegzakken van de muziek in een peilloze krocht met gelach begroet.

‘Uurtje voor de jongelui!’ riep een al niet meer zo jonge vrouwenstem.

‘Wie is er hier technisch?’

‘Ik doe het wel even. Waar liggen de stoppen, grootmoeder?’

‘Op de elektriciteitsmeter, in het kastje naast de keldertrap.’

‘Iemand moet ergens mee geknoeid hebben, er komt toch niet zo maar kortsluiting.’

‘Ik ga even op zolder kijken, bij de kleintjes.’

‘Au!’

‘Iemand heeft die ellendige broodrooster natuurlijk weer gebruikt. Coba?’

‘Ja, mevrouw?’

‘Heb jij die broodrooster gebruikt?’

‘Nee, mevrouw.’

‘Kijk eens of er nog kaarsen liggen in het buffet.’

HET FAMILIEFEEST

‘Ja, mevrouw.’

Alleen de straatlantaarnen wierp nog wat licht naar binnen. In de donkere serre aan de achterkant verhief zich nu een grote gestalte uit een rieten fauteuil. Met het glas in zijn hand overzag hij de tientallen schimmen.

‘Nee, moeder!’ riep hij luid en benadrukte ieder woord: ‘Dit heeft niets met broodroosters te maken. Het is begonnen!’

‘Wat is begonnen?’

‘*Het!*’ Hij riep het met zijn hoofd in zijn nek, extatisch, als een geïllumineerd mysticus.

‘Begint hij weer,’ zei een mannenstem. ‘Ga zitten en houd op met drinken.’

‘Het!’

‘Ja ja. Het. ’t Is goed, hoor.’

‘Juist! Het is goed. Het is ook donker en buiten vriest het. Het werd tijd dat het eindelijk begon, maar nu is het goddank zo ver. Het zij zo. *Amen* – opdat christenhonden het ook begrijpen.’

‘Onno, je bent onverdragelijk.’

Maar hij werd juist geïnspireerd door de weerstand die hij opriep. Hij wist dat hij zich aanstelde, maar hij werd meege-sleept door zijn eigen woorden.

‘Hooft mijn oor de onwelluidende stem van mijn oudste broer? De bigotste der calvinisten? Wat is vreselijker dan een oudste broer te zijn? Dat zal ik nu langs de wal mijner tanden laten ontsnappen: een oudste broer te hebben! Vader, snoer dat loze onderwerp de mond!’

‘Ik weet niet of je het nog weet,’ zei een vrouw in het donker, ‘maar wij vieren hier vaders verjaardag. Hij wordt vijfenzeventig, weet je nog? Dit is bedoeld als een feestje.’

‘En is dat niet mijn jongste zuster? *The fair Ophelia*? Ja, ik weet het nog, ik weet het nog. Zelf ben ik drieëndertig – doet iemand dat misschien ergens aan denken in dit gezelschap van dwepers en zeloten? Ik weet alles nog, want ik vergeet nooit

EERSTE DEEL

iets. Is dit niet al de tweede keer binnen een week dat wij vaders verjaardag vieren? Vader, waar zijt gij? Ik zoek u, maar ik kijk door een spiegel in een duistere rede. U eergisteren aan het hoofd van de tafel, daar in Kasteel de Wittenburg; aan uw rechterhand de koningin, aan uw linkerhand de kroonprinses; aan het andere eind, tien minuten gaans verder, onze arme moeder, ingeklemd tussen de prins en de premier; en daar tussenin het hele kabinet, zesentachtig oud-ministers, honderdachtenzestigduizend generaals, prelaten, bankiers, politici en industriëlen zo ver het oog reikte; en ook jullie hier, al die pascha's en grootviziers en aangetrouwde moguls en satrapen. *Hic sunt monstra*. Als alleen maar mijn verschrikkelijke oudste broer er niet was, commissaris van de koningin in die achterlijke provincie, waarvan de naam mij steeds ontschiet.'

'Nu heb ik er genoeg van, ik ga hem op zijn smoel slaan!'

'Hou je in, Diederic. Wat ben je toch een vervelende vent, Onno. Zelf zat je heel timide te praten met freule Bob in je smoking.'

'Ach god, freule Bob, die schat. Ik heb haar seksueel voorgelicht. Alles was gloednieuw voor haar.'

Onno genoot. Het was vooral zijn eigen generatie die zich tegen hem keerde. De vorige zei niet veel; de volgende, die nog op het gymnasium zat, amuseerde zich vol bewondering. Zo moest je zijn. Zo moest je durven zijn.

'Ik kan nergens kaarsen vinden, mevrouw.'

Een jongen kwam binnen met een zaklantaarn, die zwakker licht verspreidde dan een kaars.

'De stoppen zijn op.'

Hij zette haar op tafel, waardoor de gezichten van een paar oude dames, die daar op ronde, bruine kletsoppen knabbelde en hun likeur dronken, veranderden in die van transsylvaanse heksen. Maar de ogen begonnen nu aan het donker te wennen, zodat het toch was alsof het geleidelijk lichter werd. Onno had nog steeds de pose van een veldheer, die het slagveld overziet.

HET FAMILIEFEEST

‘Ga even naar hiernaast, Coba,’ zei zijn moeder, ‘naar mevrouw Van Pallandt. Misschien kan die ons helpen. Maar alleen als er nog licht brandt.’

‘Ja, mevrouw.’

‘Nog geen twee maanden is de geboortedag van de Here Jezus achter de rug,’ riep Onno, ‘en al geen kaars meer te vinden in dit antirevolutionaire bastion!’

‘Kan er misschien een eind komen aan dat hemelgergende gezwets?’ vroeg de man van zijn oudste zuster. ‘Donder toch op, kerel. Ga naar Amsterdam, waar je thuishoort.’

‘Ja, de hemel zij geprezen dat ik in Amsterdam woon, en niet in Nederland.’

‘Je hoeveelste rum-cola is dat, Onno?’

‘Dit vocht,’ zei Onno en hief zijn glas, ‘noemen wij geen rum-cola in Amsterdam. In Amsterdam noemen wij dit een *cuba libre*, maar daar komen jullie nog wel achter in Nederland. Daarom breng ik nu een heildronk uit op *el lider máximo. Patria o muerte – venceremos!* In één teug dronk hij zijn glas leeg.

‘Leve Che Guevara!’ riep een jongen.

‘Zeg, Maarten, ben je misschien gek geworden?’

‘Nu komt de aap uit de mouw.’

‘Wacht u voor dien aap! Die aap zal korte metten maken met jullie en jullie vreselijke Nederland. Straks is Coba hier de baas, en dan is het de ex-commissaris van de ex-koningin die kaarsen moet halen bij de burens, die dan ook niet meer Van Pallandt heten, maar weet ik veel – Gortzak, of een andere eerlijke naam uit de arbeidersklasse. Jullie zijn Nederland. Zonder Quists zou Nederland helemaal niet bestaan. Wat een zegen zou dat zijn voor het mensdom.’

‘Onno –’

‘Negeren. Gewoon negeren, dan houdt hij vanzelf op.’

‘Jij bent anders ook een Quist, hoor.’

‘Ik? Ik een Quist? Wat een onvergeeflijke belediging. Ik ben

EERSTE DEEL

een bastaard,' zei hij plechtig, 'een koekoeksjong – dat is wat ik ben.'

'Dat haal je de koekoek,' zei een van zijn tantes aan de tafel met de zaklantaren, die steeds meer aan kracht verloor.

'En wie mag die koekoek dan wel zijn?' vroeg zijn oudste zuster.

'Dat zullen moeder en ik nooit verklappen. Nooit! Waar of niet, moeder? Dat hebben wij gezworen.'

'Wat hebben wij gezworen?'

'Ja, nu houdt u zich van den domme. Herinnert u zich niet die beeldschone prins uit dat verre land, die op een wit paard naar Nederland kwam?'

'Waar heeft hij het toch over?'

'Volgens mij is die figuur niet helemaal *compos mentis* meer.'

Onno legde zijn hand op zijn hart.

'Over het zevende gebod, vrouw.'

'Had die prins misschien een zwarte baard?' vroeg zijn andere broer, die hoogleraar strafrecht in Groningen was. 'Ging hij soms gekleed in een groen uniform met een pistool?'

Onno stokte, zette toen zijn glas weg, legde beide handen tegen de muur en begon te schokken van het lachen.

'Dat vindt hij leuk hoor, die praatjesmaker.'

'Moeder!' riep Onno met verstikte stem. 'Ze weten het! Het is uitgekomen!'

'Wat is uitgekomen?'

'Dat u vader bedrogen hebt met Fidel Castro.'

'Ik vader bedrogen? Hoe haal je het in je hoofd? Ik ken die man niet eens.'

'Grapje, To, grapje.'

'Rare grapjes worden hier gemaakt. Ik heb vader nooit bedrogen.'

'Mij hebt u bedrogen!' riep Onno, richtte zich op en hief een schuddende wijsvinger, als een profeet. 'Met vader! Door mij te verwekken!'

HET FAMILIEFEEST

Op dat ogenblik doemde zijn jongste zuster voor hem op, twee hoofden kleiner dan hij, en pakte zijn hand. Als een logge circusbeer liet hij zich apart nemen.

‘Nu moet het echt uit zijn, Onno,’ zei zij zacht. ‘Er zijn grenzen.’

‘Wie heeft jou dat wijsgemaakt?’

‘Ik vind het allemaal best, ik kan tegen een stootje, maar je brengt moeder in verlegenheid. Die kan jouw eigenaardige gevoel voor humor niet volgen.’

‘Eigenaardige gevoel voor humor?’ herhaalde hij. ‘Ik meen het allemaal. Begrijpt niemand dat dan? Zelfs jij niet? Als zelfs jij mij niet begrijpt, wie begrijpt mij dan? O, waar is hij die mij begrijpt!’

‘Schei toch uit, je bent gewoon aan het provoceren, en daar heb je lol in.’

‘Natuurlijk, natuurlijk, maar ik meen het ook. Ik meen ook wat ik niet meen.’

‘Ja, zo lust ik er nog een paar.’

‘Nee, zo lust jij er helemaal niet nog een paar. Als ik stervende ben zal ik op mijn knieën naar je toe kruipen, maar ook jij begrijpt er niets van. Niemand begrijpt mij!’ riep hij pathetisch en plotseling weer op volle sterkte.

‘Zo is het,’ zei de man van zijn oudste zuster. ‘Ga daarom maar gauw terug naar je cryptogrammen, dan zullen wij hier in Nederland wel zorgen dat je rustig kunt blijven puzzelen.’

Onno legde een hand achter zijn oor.

‘Beluister ik daar een schrille toon? Komt dat misschien doordat niemand wil geloven, dat zeker miezerig procureur-generaaltje uit de provincie de zwager is van de grote, onvergetelijke, *wereldberoemde* Onno Quist?’

Terwijl hij met beide vuisten op zijn borst trommelde, ging de deur open en liet een kudde kinderen door, voorop een klein meisje van een jaar of zeven. Zij was in een wit nachthemd tot op haar blote voeten en riep:

EERSTE DEEL

‘Wie is die dronken man?’

Met een blik van afgrijzen nam Onno hen in ogenschouw.

‘Addergebroed! Moeten dat ook weer allemaal ministers en rechters en ambassadeursvrouwen worden? O God, neem die kindertjes en gooi ze tegen de rotsen te pletter! Anders houdt het nooit op.’

‘Oom Onno! Oom Onno!’

‘Ik ben niemands oom. Hoe durven jullie? Ik ben uitsluitend mijn eigen oom. Onbegrepen, door iedereen uitgelachen en in een hoek getrap, zweef ik eenzaam en geweldig in de ijle sferen van het Gans Andere.’

‘Ik word langzamerhand niet goed van die pias,’ zei de commissaris van de koningin. ‘Vader, kunt u er geen eind aan maken?’

Het werd stil. Ook Onno zweeg plotseling. Ver weg, in de voorkamer, bij de pluchen overgordijnen, zat Quist. Onno kon hem niet zien, hij keek in zijn richting, met rondtastende ogen, zoals wanneer men een zwakke ster op het netvlies probeert te krijgen.

‘Ach,’ zei Quist, – ‘dat komt allemaal best in orde met die jongen.’

Toen Onno dit hoorde, zette hij zijn glas in de vensterbank en zocht tussen de zware meubels en de uitgestrekte benen zijn weg naar de voorkamer, – een tocht, waarbij de gemiddelde leeftijd van de gasten geleidelijk toenam. Aan het andere eind van de suite zat zijn vader als een duister rotsblok in de fauteuil met de oorkleppen: een uiterste, tot stilstand gekomen zwerfsteen, voortgedreven door de eindmorene van zijn tijdperk. Naast hem de eikenhouten lessenaar met de massale Statenbijbel uit de zeventiende eeuw, zo groot als een koffer, met zilverbeslag en twee zware sloten. Hij zat met zijn rug naar de straatlantaren, zodat Onno zijn gezicht niet kon zien. Hij liet zich op zijn knieën zakken en drukte zijn lippen op de hoge, zwarte schoenen van zijn vader. Het leer was warm van de voeten die